

Svjetlo vjere u životu i stvaralaštvu Ludwiga van Beethovena

(Uz 150. obljetnice njegove smrti)

Ljubomir Galetić

Ó dramatičnom životu, humanom djelovanju i genijalnom stvaralaštvu velikog Beethovena do danas je napisano i izrečeno vrlo mnogo, posebno ove (1977) godine kada je u svijetu i kod nas brojnim manifestacijama obilježena 150. obljetnica njegove smrti. Ovdje bismo željeli svratiti pažnju na još uvijek nedovoljno istraženu i obrađenu dimenziju Beethovenove integralnosti, na njegov stav i odnos prema Bogu, na njegovo očitovanje i osobno proživljavanje vjere.

Krka u IV. euharistijskoj molitvi moli: »Spomeni se ... (Gospodine) ... svih pokojnika kojih je vjera samo tebi znana«. Dakle, i Beethovenova vjera ostaje u potpunosti samo Bogu znana. No, prema riječima apostola Jakova: »Kao što je tijelo mrtvo bez duše, tako je i vjera mrtva bez djela« (Jak, 2, 26), vjera se očituje i u zamjetljivim znakovima, postupcima i djelima iz kojih možemo vidjeti, promatrati nečije osnovno unutrašnje raspoloženje, te zaključivati o nečijem stavu i odnosu prema vjeri i Bogu. Stoga i za promatranje Beethovenove vjere postoje dvije mogućnosti, dva puta. Prva je mogućnost u promatranju njegovog djelovanja, njegovih glazbenih ostvarenja, osobito pojedinih djela u kojima je on sâm izrazio i nedvojbeno očitovao osobni stav prema vjeri. Drugi put je u promatranju njegova života, njegovih čina i riječi.

Najprije treba osvjetliti Beethovena kao čovjeka i njegovu čovjekoljubivost, jer ga se upravo u tom vidu do sada često neobjektivno i jednostrano prikazivalo. Slično, naime, kao što se Mozarta stavilo u kliše »vječno nasmiješenog rokokomladića«, tako se u Beethovenu gledalo samo ponosnog i prkosnog Titana, samosvjesnog, mrzovoljnog i razdražljivog giganta, koji je, kao Herkules, nadljudskim snagama svladao paklenog zmaja, »sudbinu« itd. Da bismo dobili ispravniju sliku, navodimo samo neka svjedočanstva njegovih suvremenika. Tako je npr. osjećaj njegova prijateljstva okarakteriziran ovim riječima: »Ako se smijao, nije se mislilo samo na njega, nego na čovječanstvo«. Jednom ga je posjetio Karl Maria Weber te sâm o tome izvještava: »Primio me dirljivom ljubavlju. Šest do sedam puta me zagrlio ... i konačno punim oduševljenjem uzviknuo: Ti si čestit čovjek ...! Radosno i zadovoljno smo zajedno proveli popodne«. Beethoven je, dakle, bio čovjek, prijatelj i u potpunosti dijete svog vremena. To se, dakako, posebno očituje i u njegovom religioznom domašaju, što proizlazi iz njegovih pisama i bilješki.

Na svom piscem stolu čuvao je pod čašom zapis kojeg je vrlo cijenio: »Ja jesam što je tu. Ja sam sve što jest, što je bilo i što će biti. Nijedan smrtni čovjek nije podigao moje velo. On je jedini od sebe samoga i sve stvari duguju svoje bivstvovanje tom Jedinom«. Ove rečenice potječu iz Egipta a odnose se na kult Izisa. Poznavali su ih Goethe i Schiller, te ih cijenili kao »osobito uzvišene misli«. U 18. stoljeću bile su te rečenice općenito panteistički interpretirane. Beethoven ih je vjerojatno prepisao iz knjige K. L. Reinholda: »Hebrejski misterij ili nastarije slobodno zidarstvo«, gdje su na široko tumačene kao mistično skrivanje imena Jahve. Na temelju toga bi se lako mogla izvući zaključak da je Beethoven bio panteist ili slobodni zidar. No, za to nema nikakvog uporišta, jer

kad bi i bio slobodni zidar, samo bi se pokazalo upravo to da je bio dijete svog vremena, pa bi i svećenici i prelati kao i pobožni Haydn bili slobodni zidari. Kad bi on bio član Lože, to još ništa ne bi značilo za njegovo kršćansko uvjerenje. Također se Beethoven ne bi obezvrijedio ako bi ga se otkrilo kao panteistu. Da bismo potkrijepili ovu tvrdnju, dovoljno je da s njime pođemo u prirodu. On je uvijek govorio o stvaranju a nikada o prirodi kao djelu Božjeg bića ili o nekom vlastitom božanskom biću. »To je kao da mi svako stablo na zemlji govori: Svet, Svet! U šumi divljenje!« »Svemoguću u šumi! Ja sam blažen, sretan u šumi; svako stablo govori o tebi. O, Bože, kakve li krasote!« Izvor ovog beethovenovskog promatranja prirode bila je vjerojatno i knjiga: »Razmatranje o Božjim djelima u carstvu prirode i Providnosti« čiji je sastavljač bio strogi evangelički pastor Christoph Christian Sturm. Knjiga je tada bila također u uporabi u širokim katoličkim krugovima. Mora da je Beethoven njome bio tako oduševljen da ju je kao »jednu od najboljih pučkih odgojnih knjiga« često preporučivao svojim prijateljima i znancima.

Iz svih njegovih izjava može se sa sigurnošću zaključiti da je vjerovao u osobnog Boga i da se osjećao odgovornim pred najvišim Suceom. Pomislimo samo samo na ove riječi: »... prepuštam se Božjoj Providnosti. Svoje sam učinio i mogu se, stoga, pojaviti pred najvišim od svih sudaca«. Kako je duboko bila ukorijenjena vjera u njegovom osobnom, svakodnevnim životu pokazuju slijedeće rečenice: »Zbog T. nema ništa drugo, nego prepustiti je Bogu. Nikada se ne smije ći tamo gdje bi se iz slabosti mogla počinuti nepravda, samo njemu, njemu samome, Sveznajućem Bogu neka to bude prepušteno«. — »Bože pomoz! Ti vidiš da sam napušten od cijelog čovječanstva, nepravdu nisam htio počinuti, usliši moj vapaj, ipak, samo da u budućnosti budem zajedno sa svojim Karlom, jer se sada ne pokazuje nikakva druga mogućnost«. — »Samo ti, Svemoguću, vidiš moje srce, ti znaš da sam zapostavio svoj vlastiti boljitak zbog svog milog Karla, blagoslovi moje djelo, blagoslovi udovicu!« — »Bože, Bože, moje blago, moja hrid, sve moje, ti vidiš moju nutrinu i znaš kako me boli da netko mora trpjeti zbog mog dobrog djela za mog milog Karla !!!« Sve ove rečenice, upravo molitve, izišle su iz konkretne situacije u kojoj se Beethoven obraća Bogu jer je želio da bude zajedno sa svojim nećakom. Po svojoj neposrednosti i jednostavnosti te molitve pokazuju kako jedan tako veli čovjek može tako jednostavno, upravo djetinje moliti.

Beethovenov odnos prema Bogu mogao bi se u stanovitoj mjeri smatrati mističnim. Naime, rečenice kao: O, Bože, daj mi snage da se pobijem! Ništa me ne smije vezati uz život«, ili: »Tko ljubi Boga, taj ne cijeni svijet zbog zarade, jer zna da nema osiguranog hoda (koraka)«, podsjećaju nas na mistiku Ivana od Križa i još nekih pisaca mističnih djela. U njima su sadržane značajne misli kršćanske askeze koje se nešto promijenjene nalaze i u »Nasljeđu Krista« Tome Kempencina. Osim toga, namjeru o stupanju u samostan morao je Beethoven napustiti u korist svog nećaka Karla koji mu je pripao nakon bratove smrti.

Dakako, što se iz do sada citiranih rečenica osjeća, da je kod Beethovenovog religiozitetu bio naglasak više na općekršćanskom, općereligioznom, a ne toliko na katoličkom. Tu je on ipak u velikoj mjeri bio pod utjecajem duha vremena, prosvjetiteljstva. Isto je tako pokazivao više interesa za moralno i etičko nego za dogmatsko. No, to ne znači da se potpuno prepustio tom duhu vremena, jer se uvijek držao pravila koja je kao katolik trebao slijediti. Često je izbilo ono prvobitno i prirodno što je već rečeno o njegovom molitvenom životu. Nije se ustručavao tražiti svećenički blagoslov od svog učenika, nadbiskupa i nadvojvode Rudolfa. 1819. izvještava bečki magistrat: »... što se toga tiče, našao sam jednog oca, svećenika koji ga (Karla) poučava o obavezama kao kršćanina a posebno kao čovjeka, jer samo na takvom temelju mogu biti odgojeni pravi ljudi«. Godinu dana nakon toga stoji u njegovoj bilježnici za razgovor: »... kako sam ja svjestan ispovijedi, može se prosuditi po tome što sam osobno vodio K. na ispovijed opatu Sv. Míaela.« Iz tog je vremena vjerojatno postojala i korespondencija s J. M. Sailerom, koja nam se, nažalost, nije sačuvala. Već iz činjenice što je Beethoven povjerio svog nećaka Saileru, može se zaključiti da su Sailerova temeljna načela utjecala i na Beethovena. Nakon Beethovenove smrti našle su se u njegovoj biblioteci i neke Sailerove knjige. Stoga se pretpostavlja da je prihvatio Sailerova temeljna načela i traženja: odbijanje mehaničkog kršćanstva a prihvaćanje i traženje pravog, živog kršćanstva. No, i po karakteru su Sailerova načela bila privlačna: naglašavanje moralnog nasuprot dogmatskom, novo vrednovanje osobnosti, živi odnos prema Bogu itd.

Beethovenova vjera bila je podvrgnuta teškom iskušenju, gluhoći. On sam priznaje da je zbog toga proklinjao Boga, ali vjeru nije nikada napustio. O toj sudbini jednom je napisao: »Na žicama se može zaplesti, ali se divan unutrašnji sklad (akord) ne može razoriti; disonance se odmah stope u čistu harmoniju, jer kroz žice struji Božji duh.« To je, razumije se, izraz jednog glazbenika. I u najtežim časovima proživljavanja tragičnog, upravo nesnosnog života, kada je pomišljao na samoubojstvo, izbija svjetlo vjere.

Naime, u poznatoj Heiligenstadskoj oporuci iznosi svoju bol i muke pred ljude, prirodu i Boga: »Bože, ti vidiš s visoka moje srce, ti ga poznaš, ti znaš da u njemu prebiva ljubav prema bližnjemu i čežnja za dobrim djelima! ... O Providnosti, daj mi jedan dan, jedan jedini dan prave radosti! Već mi je davno postao tuđ odjek duboke, istinske radosti!« »... ne zaboravite me posve iza smrti, ja sam to od vas zaslužio, jer sam često mislio na vas da vas učinim sretnima.«

U Beethovenovom stvaralaštvu se također očituje živa vjera. Istina je da je od izričito crkvenih glazbenih djela napisao samo tri: Krist na Maslinskoj gori, op. 85, Misa u C-duru, op. 86, te Misa solemnis, op. 123. No, kršćanina se ne raspoznaje po broju religioznih djela, već po živom odnosu prema Kristu (Sailer). Kad ga je J. Steiler htio portretirati, Beethoven je izričito zaželio da bude prikazan s partituroom Misse, a na notnoj stranici vide se slova »Credo«. To je djelelo smatrao najznačajnijim. Riječi koje je napisao na početku partiture govore sve: »Od srca neka pođe opet k srcu.«

Međutim, nisu samo crkvena glazbena djela svjedočanstva vjere jednog skladatelja, nego i druga, svjetovna. Kod citirane Beethovenove rečenice o disonancama i unutrašnjem akordu, moglo bi se najprije pomisliti na njegove posljednje gudače kvartete, osobito na opus 132. sa »svetim hvalospjevom jednog ozdravljenog Božanstvu izraženog u lidijskom načinu«. U stavku »Molto adagio« izrazio je izgleda tonovima rečenice što ih je Beethoven dnevno imao pred očima na svom pisaćem stolu: On je vječan, u kojem je sve. On je ljubav, ali i pravedni sudac. To jedinstvo izraženo je i prisutno gotovo u svim glazbenim ostvarenjima L. van Beethovena.

Sigurno ni ovim recima nije obuhvaćeno sve o Beethovenovoj vjeri ni njegovom odnosu prema Bogu, o kojem je sam Beethoven govorio da nema ništa većega nego se približiti Bogu, i odatle zračiti božanstvo i širiti ga na ljudski rod. Zaključujemo ovo promatranje još jednom njegovom, za razmišljanje, vrlo vrijednom rečenicom koja nam ga pokazuje kao čovjeka, glazbenika i kršćanina: »Križevi u životu ljudi su kao križevi u glazbi, oni uzdižu!«

UPRAVO IZIŠLO IZ TISKA

Ovih je dana izišlo iz tiska kao izvanredan prilog »Sv. Cecilije«: *Viktor Rončić: HRVATSKA MISA ZA JEDNOGLASNI (DJEČJI) ZBOR*. Misa je u prvom redu namijenjena djeci, ali će je zbog piječnosti vrlo rado prihvatiti i odrasli.

Josip Vrhovski: HRVATSKA MISA U H-MOLU za mješoviti zbor i orgulje. Partitura = 30,00 din, dionica = 5,00 din.